

motive edilen varlıklar olarak betimlenen, insan doğasına ilişkin bir teoriyi açıkça benimsemesinden dolayı, bu eleştirinin haksız olduğuna dair bir itirazda bulunulabilir. Belirli bir davranışta bulunulması durumunda ıstırap verme tehdidi, o davranıştan kaçınmak için doğal bir teşviktir. Ancak, gerek insan doğası teorisi, gerek faydacılık, toplumda belirli davranışları önlemek adına, kasti olarak zarar verme tehdidinde bulunmamızı ve zarar vermemizi gerektirmemektedir. Her ikisi de, doğanın varlıkları için en büyük iyiyi yaratmanın bir vasıtası olarak, suçluyu iyiye yöneltme yaklaşımıyla bağdaşmaktadır ve bu yaklaşımın haklı gösterilmesinin bir parçası olarak kullanılabilirler.

Burada, söz konusu yaklaşımın faydacı haklı göstermeden nasıl yararlanabileceğini uzun uzun sorgulamadan, bu çerçevedeki bazı değerlendirmelerle yazıyı sonuçlandıracağım. Suçlulara toplum hizmetinde bulunma zorunlulu-

ğu getirmek, bazı suçlar için uygulana gelen bir karşılıktır ve suçluyu iyiye yöneltme konusunda iyi bir örnektir. Bu karşılık, önleyici etki bakımından, ıstırap çektirmekten geri kalmayan bir adaydır. Suçluların, kendilerini farklı gereksinim ve değerlere sahip insanlarla karşılaşılabilecekleri yeni bir çevreye sokabilecek bu deneyimden hoşlanmaları da mümkündür. Alkol ve sigara bağımlılığı programları ve öfke kontrol seminerleri gibi eğitim programları, başlıca amacı suçluyu daha iyi bir vatandaş haline getirerek onu gelecekte iyiye yöneltmek olan iyiye yöneltme yaklaşımının diğer örnekleridir. Bir çoğuna göre, eğitimin hapsedmeye göre avantajları açıktır ve her birinin fayda ve maliyetleri yakından incelendiğinde bu görüş desteklenmektedir. Böylece gerek faydacılar, gerek Kantçılar, bu teorileri suçlulara zarar verme zorunluluğundan kurtardığımızda, pekala suçluyu iyiye yöneltme yaklaşımını destekleyebilirler.

Rusya Federasyonu Üyelerinin Haklarına İlişkin Problemler^(*)

Vera D. Shuverova^(*)
Çeviren: Gülriz Uygur^(**)

ÖZET

Bu makale, Rusya Federasyonundaki federal ve bölgesel yasamanın günümüzdeki dönüşümünün incelenmesi çerçevesinde Rusya Federasyonu üyelerinin haklarına vurgu yaparak, Rusya Federasyonunda gelişen federalizmin yeni formları probleminin kavramsal temelini ortaya koymaktadır. Son on yıldaki Antlaşma-bazlı federatif düzenlemeler ve bunun sonucunda ortaya çıkan federal ve bölgesel yasamanın farklılığı; gerek çatışmaların barışçıl çözümüne, gerek merkezileşme ve merkezilikten uzaklaşma arasındaki uygun dengenin araştırılmasına yönelik bir adım olmuştur. Söz konusu süreç, çatışmalardan ve hatalardan arınmış değildir; ancak demokrasi ve insan hakları çatısı içerisinde kaldığı sürece, federatif çözümlerin yeterince verimli bir şekilde geliştirilmesi ve keşfedilmesine elvermektedir. Rusya Federasyonundaki federalizmin gelişen ilkeleri ve etnik federalizmin evrimi, demokratik devletteki hukukun üstünlüğünü tesis etme işlevini yerine getirerek, işler bir federal sistem mekaniz-

masını ortaya çıkarmada verimli bir zemin hazırlaması gerekmektedir.

1990'ların başlarından itibaren, Rusya Federasyonunun üyelerinin hukuki statüsü ve hakları ile daha genelde yetki paylaşımı, federatif ilişkiler bağlamında acil çözüm gerektiren meseleler olmuştur. Rusya'da halihazırda sürdürülmekte olan devlet reformu, federal ve bölgesel yasaların birbirleriyle uyumlu hale getirilmesini, temel amaçlarından biri olarak ortaya koymaktadır. 2800 bölgesel yasa, Rusya Federasyonu Anayasasına uygun hale getirilmiştir. Bu gelişme, Federasyon üyelerinin statüleri ve hakları problemini, aşağıdaki konular çerçevesinde yeniden siyasi tartışma konusu olarak ortaya çıkarmıştır:

- Rusya'da gelişen federalizmin, temelleri ve ön koşulları da dahil olmak üzere, doğası ve özü;
- Rusya'da ki federalizmin yapısal modeli;
- Rusya Federasyonundaki federatif düzenlemelerin türü ve yetki paylaşımına ilişkin mevcut model;

(*) Türkiye Felsefe Kurumu'nca 10-17 Ağustos 2003 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Yirmibirinci Dünya Felsefe Kongresi - Dünya Problemleri Karşısında Felsefe" etkinliğinde sunulan bildirdir.

(**) Rusya Devlet Akademisinde Danışman Profesör, Moskova, Rusya.

Tel.: (095) 206-98-41.

Adres: 428015, Anisimov Street 4-9, Russia.

(***) Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim üyesi

- Yasa koyma problemine vurgu yapılarak, Rusya'da ki etnik federalizmin evrimi ve değerleri.

Rusya Federasyonunda son on yıldaki önemli değişiklikler ve son gelişmeler -Rusya'nın Avrupa ve dünyadaki bütünleşme hareketleri (Dünya Ticaret Örgütü, NATO ve Avrupa Birliği) ile güçlü bir etkileşime girmesi- açıkça, Rusya halkının, sosyal ve siyasal bütünleşme problemlerine demokratik bir çerçevede federal çözümler aradığı olgusuna tanıklık etmektedir. Oldukça açıktır ki, federalizm, günümüzde, "siyasal adaleti belirleyen, siyasal davranışı şekillendiren ve insanları bu ikisinin uygun medeni bir sentezine doğru yönelten bir düşünce olarak görünmektedir. Anlaşmaya dayalı temelleri vasıtasıyla, federalizm, önem bakımından, adaleti tanımlayan doğal hukuk ve siyasal toplumun kökenlerini ve oluşumunu belirleyen doğal hak ile kıyaslanabilecek bir düşünce-dir"(1).

Siyasal bir örgütlenme şekli olarak federalizm, günümüzün değişen dünyasının sosyal çeşitliliğini dikkate almada ki etkililiğini kanıtlamıştır. Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 40'ı, resmi olarak federasyon olarak tanımlanan toplumlarda, aynı oranda bir kısmı ise bir şekilde federal düzenlemelerin uygulandığı toplumlarda yaşamaktadır. Farklı federal düzenleme modellerinin mevcudiyeti, federalizmin birden fazla uygulama şeklinin bulunduğu işaret etmektedir. Güçlü uluslarüstü bütünleşme eğilimleri bulunan ve ekonomik işbirliği ve demokratik gelişmede büyük başarı kaydeden Avrupa Birliğinin onbeş üye devletinden sadece üçü (Almanya, Avusturya ve Belçika) federal bir yapıya sahiptir. Geri kalanlar, değişen derecelerde, bölgeselleşmeye ve merkezi olmayan

yapılanmaya yer vermektedir. İspanya, özerk toplulukları (comunidades autonomas) ile yarı federaldir. Fransa ve İtalya, bölgeleri aracılığıyla merkezi olmayan yapılanmaya doğru gitmektedirler. Öte yandan Birleşik Krallık, yakın zamanda Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler'e devrettiği yetkilerle diğer bir modeli uygulamaktadır (2).

Federal düzenlemelerin kavramsal temeli, Rusya Federasyonu Anayasasıyla düzenlenen devlet egemenliği (madde 5), toprak bütünlüğü ve sınırların ihlal edilemezliği ilkelerinde yer almaktadır. Rusya Federasyonunun toprak bütünlüğü, Federasyonun egemenliğinin maddi temelini oluşturmaktadır (3).

Rusya Federasyonunda Federal otorite ile Federasyonun üyeleri arasında yetkilerin paylaşımı ve devletin federal ve bölgesel organlarının karşılıklı sorumluluğu; bir taraftan Rusya Federasyonu Anayasasıyla, diğer taraftan Federasyon üyelerinin anayasaları ve kanunları ile belirlenmektedir.

Rusya Federasyonu Anayasasının 71. maddesi, Federasyonun münhasıran yetkili olduğu alanları, 72. maddesi ise üyeleri ile ortaklaşa yetkili olduğu alanları belirlemektedir. Federasyonun üyelerinin yetkili olduğu alanlar ise, bu iki grup alan dışında kalan alanlar olarak belirlenmektedir (madde 73).

Rus federalizmi, bölgesel yasama organlarının ve mevcut anayasal gelişmenin dinamik dönüşümünün bir sonucu olarak, henüz tamamlanmamış bir görünüm sunmaktadır. Söz konusu federalizm, aşağıdaki nedenlerden dolayı ender karmaşıklıkta bir yapı ortaya çıkarmaktadır:

- etnik-topraksal ve idari-topraksal paylaşım ilkelerinin bileşimi,

- üç düzeyli federal yapı hiyerarşisi: federal düzey, federasyonun üyelerinin düzeyi ve Anayasanın Federasyonun bütün üyelerinin eşitliğine ilişkin hükümü bakımından şüpheli olan, üyeleri oluşturan unsurların düzeyi (bileşik üyelerde)(madde 5.4).

1990'ların başından itibaren, Tataristan ve Çeçenistan'ın başını çektiği "egemenliğe doğru" olarak adlandırılan güçlü etnik hareketler ve bölgesel ayrılığa ilişkin derin eğilimler, Federasyonun üyelerinin hukuki statüsü ve yetkilerin paylaşımı problemlerini ön plana çıkarmıştır. Eşitlik ilkesine dayalı Rusya Federasyonu Anayasası, Federasyonun 89 üyesinin hepsine eşit statü tanımaktadır. Bununla birlikte, federal düzenlemeler bağlamında eşitlik ilkesinin uygulanması, bazı belirsizlikler taşımaktadır. Bunun en az iki nedeni vardır. İlk olarak, üç düzeyli hiyerarşi, Federasyonun bileşik, bileşik olmayan üyeleri ve bunları oluşturan unsurlar için farklı statüler getirmektedir.

İkinci neden, Rusya Federasyonunun üyelerinin ve Federal Anayasanın yasa koyucusunun farklılığından kaynaklanmaktadır. Rusya Federasyonunun etnik cumhuriyetlerinin anayasalarının çoğu, Rusya Federasyonunun Anayasasından daha önce veya onunla aynı zamanda kabul edilmişlerdir (Tataristan: 30.11.1992, Çeçenistan: 12.03.1992, Tuva: 21.10.1993, Başkurdistan: 24.12.1993, vs.). Bunun sonucu olarak, Rusya Federasyonu Anayasasıyla olabilecek farklılıklar, ancak söz konusu anayasaların değiştirilmesi yoluyla giderilebilecektir. Birçok yasama işlemi (Egemenlik Kararnameleri, etnik cumhuriyetlerin Dil Yasaları), etnik cumhuriyetlerin anayasalarına göre öncelik taşımaktadır.

Federasyon üyelerinin anayasalarındaki en tereddüt uyandıran hususlardan birisi, "egemenlik ibaresi"dir. 1992-1994 yıllarında kabul edilen birçok etnik cumhuriyetin anayasası, Rusya Federasyonu Anayasasının 5. ve 65. maddeleriyle çelişkili olarak, söz konusu cumhuriyetleri egemen devletler olarak ilan etmiştir. Diğer taraftan, çelişkiler, etnik cumhuriyetlerin egemen statüleri ile Rusya Federasyonuna üyelik statülerini bir arada içeren cumhuriyet anayasalarında da açıkça mevcuttur (Başkurdistan, Yakutistan, Komi, Mary-El, İnguş Cumhuriyeti ve Kalmukya Anayasaları).

Kasım 1992'de kabul edilmiş olan Tataristan Anayasası, 59-62'nci maddelerinde yer alan somut ifadelerle, Tataristan Cumhuriyetinin hukuki statüsünü bağımsız olarak belirleyeceğini, egemen bir devlet olduğunu, uluslararası hukukun bir süjesi olduğunu ve Rusya Federasyonunun bir parçası olduğunu (madde 61) belirtmektedir. Bu maddeler, Federasyon üyelerinin statüsünün Rusya Federasyonu Anayasasıyla belirlenmesini öngören Rusya Federasyonu Anayasasının 66. maddesinin birinci fıkrasıyla çatışmaktadır. Ayrıca, Tataristan ve Yakutistan, federal ve ulus-altı vatandaşlık modelleriyle fiilen çelişen cumhuriyet vatandaşlığını getirmiştir. Bazı cumhuriyetlerin anayasaları, federal yasaların söz konusu cumhuriyetlerin hükümetleri tarafından onaylanması ve bu yasaların cumhuriyetlerin çıkarlarını zedelemesi halinde askıya alınması kuralını getirmiş, böylelikle federal yasaları sınırlamışlardır. Rusya'nın gelişen federatif yapısındaki yeni kuralları kodifiye eden Başkurdistan Anayasası (1993), konfederatif ilişkilerin antlaşmaya dayalı yeni bir konfigü-

rasyonu olarak, Rusya'yla ilişkilerinin antlaşmaya dayalı olduğunu (madde 70) belirtmiştir.

Federal yasalar ve cumhuriyet yasaları arasındaki farklılıklar, bu farklılıkları karşılıklı anlaşma temelinde giderme ihtiyacını doğurmuştur. "Rusya Federasyonu ve Tataristan Cumhuriyeti Arasında Yetki Paylaşımı ve Devri Hakkında Antlaşma" (15.02.1994), bu yöndeki ilk, ancak son olmayan, adımdır. Bu Antlaşma, yetki paylaşımını tesis etmiş ve dibacesinde "Tataristan, bir devlet olarak Tataristan Cumhuriyeti Anayasası ve Rusya Federasyonu Anayasasıyla Rusya Federasyonu ile birleşmiştir" ifadesine yer vermiştir. Yasal çözümün aşıkâr yetersizliği ve Antlaşmanın 1 ve 2. maddelerinin Tataristan devlet otoritesi tarafından spesifik yorumu ve egemenlik ibaresindeki sözcüklerle oynanarak "birleşik" ve "bütünleşmiş" kelimeleri ile arasında özel bir fark yaratılması suretiyle Tataristan'ın egemenlik talebini hâlâ muhafaza ettiği göz önünde tutulduğunda, Antlaşmanın kayda değer yararı, çatışmanın barışçıl yoldan çözümünü ve Rusya Federasyonunun birliğini sürdürmesi olmuştur.

1990'larda etnik cumhuriyetler ve bölgelerle, 40 civarında iki taraflı anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, yerleşik uygulamaları içeriyor ve yetkinin devredilmesi riskini de taşıyarak, konfederatif gelişme yoluna dönüğe ilişkin güçlü bir eğilim gösteriyorlardı. Rusya Federasyonunun sosyal, ekonomik ve dini özellikleri çeşitlilik gösteren 21 farklı etnik cumhuriyeti kapsadığı göz önüne alındığında, görüldüğü kadarıyla işleyen ve mevcut yasal ve teamüli gelişmeyle de güçlendirilmiş Antlaşma-bazlı çerçeve, şayet antlaşmalar Anaya-

sayla çelişmiyorsa, yenilerini yaratmaksızın çatışmaları giderme konusunda bir ihtiyaç olarak değerlendirilebilir. Bu, Rusya Federasyonunun günümüzdeki federatif düzenlemesinin spesifik özelliklerinden biridir.

Rusya'nın federatif ilişkilerinin özel niteliği ve tarihsel, sosyal ve ekonomik özellikleri gereğinden fazla abartılmamalıdır. Geleneksel topluma, radikal bakış açısı ve psikolojisiyle (karizmatik lider imajı, "anavatani kurtarma" düşüncesinin hukukun üstünlüğüne öncelik taşıması gibi) (4) beraber özel bir vurgu yapılması, Rusya'nın etnik farklılığını avantaja dönüştürecek çokkültürlülüğün çoğulcu değerlerini içeren demokratik bakış açısının gelişimini engelleme riski taşımaktadır.

Federal ve bölgesel yasamanın evriminin, federal ilişkilerin temeli olarak incelenmesi, bunun son on yıldaki gelişiminin, federatif modernleşme sürecinde, etnik sorunlara özel bir önem verilerek, merkezileşme ve merkezilikten uzaklaşma arasındaki uygun dengenin gözetilmesi olduğunu göstermektedir. Söz konusu süreç, çatışmalardan ve hatalardan arınmış değildir; ancak demokrasi ve insan hakları çatısı içerisinde kaldığı sürece, federatif çözümlerin yeterince verimli bir şekilde geliştirilmesi ve keşfedilmesine elverişlidir. Rusya Federasyonundaki federalizmin gelişen ilkeleri ve etnik federalizmin evrimi, demokratik devletteki hukukun üstünlüğünü tesis etme işlevini yerine getirerek, işler bir federal sistem mekanizmasını ortaya çıkarmada verimli bir zemin hazırlaması gerekmektedir.

Dünya deneyimi, federalizmin etkili ve çok verimli bir sistem olduğuna ta-nıklık etmektedir. Sistem, iyi oluşturul-

duğu ve kullanıldığı zaman, gerçekten başarılıdır. Uzun yıllara dayanan deneyimiyle Avrupa Birliği, devletteki farklı yetki düzeylerinin bir arada varolmasının ve bütünleşmesinin, belli ölçüde basitleştirmeyle, iyi oluşturulmuş bir sistem olarak, federalizmin başardıklarının açık örneklerini artık ortaya koyabilir.

Kaynaklar

1.Elazer D.J., Exploring Federalism, Alabama, 1987,1.

2.Forum of Federations Documents, Annual Report, 2001, 4.

3.Kozlova E.I., Kutaphin O.E. The Constitutional Law of the Russian Federation, 1995.

4.Kara-Murza S.G., Ayzatulin T.A., Tugarinov I.A. The Crisis in Russia in the Light of National Policy // Eurasian Bulletin, The journal of Theory and Practice of Euroseanism N 1. 1999-2000.